

ОКСФОРДСЬКА ШКОЛА

Сергій АВЕРИНЦЕВ

ГОЛОС, ЯКОМУ МОЖНА ВІРИТИ

Що забезпечує Клайву Стейплзу Льюїсу – Сі Ес Льюїсу, як його дещо фамільярно називають англійські та американські читачі, – його власне, особливе, тільки йому одному належне місце серед популярних християнських теологів нашого століття?

Захисником християнства він був ревним; інтелектуальна та емоційна зацікавленість у вірі переважала в ньому усі інші інтереси. Це тим більше варте уваги, що він був справжнім ученим, здатним любити науку задля неї самої і сказати в науці своє слово; особливо відома його праця «Алегорія кохання», присвячена куртуазним мотивам у середньовічній літературі. Мав він також неабиякий дар художньої уяви. У цілому світі читають його казки про Нарнію, що почали надходити й до наших юних читачів; настане час і для зустрічі з «дорослішими» його повістями, скажімо, з «Переландрою». Але найкращі його сили було віддано з'ясуванню фундаментальних християнських принципів та розробці такої аргументації на їх захист, яка була б, водночас, нетривіальною і розважливо-загальнорозумілою. Його книги виходили одна за одною, він читав лекції найрізноманітнішій аудиторії, виступав у диспутах; і все це робив не священник, не професійний проповідник чи теолог, а університетський учений, котрий віддавав цьому години дозвілля (спершу в Оксфорді, а потім у Кембриджі), і на якого частенько позирали скося колеги за таку невідповідну поведінку. Одне слово, він цілком буквально виконував настанову апостола Павла – проповідувати Слово Боже неухильно, і у сприятливий, і в несприятливий час. Але, водночас, важко знайти богослова та апологета, який так гостро відчував би небезпеки, пов'язані з таким заняттям.

Наведемо у підрядковому перекладі дуже характерний для нього вірш «Вечірня молитва апологета»:

“Від усіх моїх прикрих поразок, але ще більш від того, що здається моїми перемогами; від розумування, заряди якого я розстрілюю,

аби допомогти Тобі, під сміх публіки та плач ангелів; від усіх моїх доказів Твоєї Божественності, – Ти, що не побажав явити знамення, позбав мене! Думки – лишень монети. Не дозволяй мені уповати, замість Тебе, на ці затерті зображення Твого чола. Од усіх моїх думок, навіть од моїх думок про Тебе, о шляхетне німування, звільни мене, запанувавши в мені. О Володарю вузьких воріт і вушка голки, забери в мене всю мою позолоту, аби не загинув я”.

Як літературознавець, Льюїс знав, наскільки зле переносити зосередженість розуму з авторів і текстів на свої теорії про них. Як письменник, він знову й знову робив предметом зображення ситуацію, коли замість власне людей віддають перевагу думкам про людей. Отож, цілком логічно, що як теолог він остерігався, аби не втратити бачення Бога за теологією. У його алегорії “Розірвання шлюбу” духовний наставник, який вийшов із Раю, попереджає його самого: “Адже це і в тобі є. На світі чимало людей, яким так важливо довести існування Боже, що вони забувають про Бога. Ніби Богіві тільки й важить, що існувати! Чимало людей так старанно насаджували християнство, що не згадали і про слова Христа” (пер. Н. Л. Трауберг. – *Прим. автора*). Крім того, він дуже добре пам’ятав, як легко апологетові, котрий добирає аргументи до тез, що дані наперед його вірою, втратити інтелектуальну чесність. Про інтелектуальну чесність, про справедливість до думки опонента він дуже дбав. Цей поборник віри звів у своїх спогадах пам’ятник невіруючому позитивістові, який навчав його в юності думати. Коли читаєш його книжку про англійську літературу XVI ст., де поміж іншого щоразу заходить мова про щонайзапекліші сутички й суперечки про віру між католиками, англіканцями та пуританами, зовсім неможливо зрозуміти, якщо не знаєш цього заздалегідь, до якої ж із трьох сторін належить сам автор; з такою неухильною безсторонністю описує він не лише життя і творчість, а й спеціально релігійну позицію кожного зі своїх персонажів.

Чесноти Льюїса – чисто англійські, але, водночас, і загальнохристиянські чесноти. У нього була дуже розвинена цілком національна відраза до зайвого пафосу, до нескромності та нестриманості емоцій; це риса його смаку, – але, водночас, і форма, в яку вивершувалася заповідана всім християнам (і твердо рекомендована православною аскетикою) духовна тверезість. Цей оксфордський вчений; у повсякденному житті схожий радше на селянина, як мені довелось чути від одного з колишніх його студентів, був справжнім джен-тльменом у кращому сенсі цього слова, сповненим витримки,

несентиментальної уваги до інших та самозабуття. До своїх нещасть він ставився зі смиреним і мужнім терпінням. Його біографія була не вельми сонячною: в дитинстві він втратив матір, підлітком дістався божевільному вчителю-садистові, якого згодом викрили і який потрапив до психіатричної лікарні; своє дев'ятнадцятиріччя зустрічав на фронті Першої світової війни, де зазнав серйозного поранення; після війни, виконуючи дану в окопі юнацьку обіцянку, він прийняв у своє життя – на правах названої матері – матір товариша, який не повернувся із фронту, а потім понад 30 років терпів домашню тиранію неждано знемилосердженої, владної, егоцентричної жінки; після всього цього він одружився лишень під шістдесят, знаючи, що його дружина хвора на кістковий рак, що їхнє щастя приречене бути дуже коротким, – і втратив її через чотири роки; решту часу багато й стражденно хворів – і не дожив до свого шістдесятип'ятиріччя. Ейфорійного ставлення до життя в нього не було ні в якому віці, але завжди, особливо наприкінці, йому не бракувало готовності бути вдячним за кожну скромну радість: наприклад, за можливість посидіти зі старою книжкою чи провести час коло коминка із друзями. Він високою мірою вмів цінувати ту любов щонайцотливішого гатунку, що в його розумінні нерозривно пов'язана зі спільним пошуком істини, а тому з інтелектуальною чесністю, – цебто дружбу. (Дружбі він присвятив [глибоко] прочуті сторінки, а його листи до друзів, по-старомодному численні та неквапливі, належать, либонь, до кращого, що ним написано; між іншим, з одним італійським священиком він листувався чарівливою латиною). Але найглибше за все це: у внутрішньому досвіді він знав не лише радощі, а й Радість – таємничу, незнищенну й непоясненну Радість у самій глибині буття, по той бік усіх життєвих обставин, яка була для нього найпереконливішим доказом буття Божого; недарма він назвав книжку про своє навернення у віру "Застигнутий Радістю". Чому нітрохи не суперечить та обставина, що проблема страждання була для нього – даруйте каламбур – вистражданою; і його міркування, скажімо, про благальні молитви, не виконані Богом, мають досить особистий характер*. Адже Радість – це не знеболюючий засіб.

У цієї людини, суто здоровий глузд якої може видатися наївністю, був справді нездоланий імунітет проти всіх спокус ідеологізації

* На самому початку свідомого життя Льюїс на багато років втратив віру, вочевидь, почасти у зв'язку з травмою, що бере відлік від того моменту, коли його дитячі молитви про одужання матері не було "почуто". У книжках і листах він знову й знову повертається до цієї теми, не дозволяючи собі, втім, жодних особистих одкровень і зберігаючи шляхетну стриманість тону.

християнства. Я кажу не тільки про політичну ідеологію – хоча, звісно, і про неї також. (В одному листі 1940 р. письменник зазначає: “Ще згадаєте, що я казав: ще не раз доведеться побачити підробки під богослов’я в інтересах лівих та в інтересах правих. І те, й інше буде гидотою запустіння на святому місці”). Із питань власне теологічних позиція Люїса була такою, що зовсім неможливо віднести його до одного із двох таборів: ні до фундаменталістів та неоортодоксів, ані до прогресистів та лібералів. Їн хотів “просто християнства”, як це висловлено у заголовку однієї з його книжок; він вірив у традицію, але не в підкреслений, стилізаторський традиціоналізм, і ставився до лібералізму з набагато більшим скепсисом, ніж до свободи. Його повага до певної суми основних догматів віровчення, без кожного з яких християнству загрожує втрата ідентичності, була беззастережною; але до окремих інтерпретацій цих догматів, нехай і дуже звичних або ж, навпаки, дуже “оригінальних”, “творчих” і “прогресивних”, він ставився вельми невимушено. У його смиренні перед авторитетом не було ні хизування, ні мазохістського екстазу (ані бажання стукнути цим авторитетом по голові інакодумця), а в його невимушеності щодо питання про думки і “теологумени” зовсім не було самовдоволення. Він вважав за краще залишити питання нерозв’язаним – тільки б не прийняти продукт власної інтелектуальної фантазії за рішення; не вкинутись у те, що православна аскетика йменує “спокусою”. Тільки б не вирішувати за Бога.

Переклав із російської Дмитро ПИЛИПЧУК